

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 1-son

VOLUME 5 / ISSUE 1 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.1.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnom

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 17.02.2024-yilda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 15,8
Adadi: 100. Buyurtma: № 52.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

УЧРЕДИТЕЛЬ: **ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Ш. Жахонов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев,
К. Абдувалиева, Й. Махмудов,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
17.02.2024.

Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 15,8. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 52.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 17.02.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 15,8.

Units: 100. Order: № 52.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimxonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 8 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Yurislingvistika va normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini lingvistik ekspertizadan o'tkazish:
ayrim nazariy-huquqiy masalalar
- 17 **SODIKOV AKMAL SHAVKAT O'G'LI**
Norma ijodkorligini axborot bilan ta'minlash: huquqiy munosabat va vositalar tahlili

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 30 **ISANOV XOLMUROD RUZIYEVICH**
Sun'iy intellekt tizimlari oshiqcha xavf manbayi sifatida: fors-major holati

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 38 **JUMANAZAROVA MARJONA BOTIR QIZI**
Oxirgi zarurat holatida yetkazilishiga yo'l qo'yilgan zararining chegarasini aniqlash muammolari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 51 **XUDAYBERGENOV BAXRAM KUANISHBAEVICH, HABIBULLAYEV DALERBEK BAXTIYOR O'G'LI**
Shaxsni tutqunlikka olish bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish: xorij tajribasi
- 63 **BARAKAYEV LAZIZJON OTAQULOVICH**
Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish bilan bog'liq muammolar tahlili
- 75 **MAMADALIYEV O'TKIR ABDUG'AFFAROVICH**
Jinoyat ishini sudda ko'rish uchun tayyorlash bosqichida protsessual xatolarni bartaraf qilish imkoniyatlari

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

- 86 **KUDRATOV MANUCHEHR, NOROV ILXOM IBROXIMOVICH**
Markaziy Osiyoning ayrim davlatlarida korrupsiyaga qarshi choralar: qiyosiy tahlil
- 95 **MELIYEV XUDOYOR XURRAMOVICH**
Korrupsiyaning oldini olishda ma'lumotlarning taqsimlangan reyestri (blokcheyn) texnologiyasi ahamiyati
- 102 **SAFAROV TEMUR UKTAMOVICH**
Davlat organlarida korrupsiyani aralash idoraviy nazorat qilish

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

- 114 **KASIMOV NODIRJON SODIKJONOVICH**
Qasddan odam o'ldirish jinoyatining viktimologik oldini olishda ayrim xorijiy davlatlar tajribasi tahlili

13.00.02 – TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI (SOHALAR BO'YICHA)

- 121 **GULYAMOVA GULNORA YAKUBOVNA**
Yuridik terminologiyada leksik qatlamlarning qaror topishi
- 129 **ZIYAMUXAMEDOVA SHAHNOZA TOLKUNOVNA**
O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasida qo'llangan *-lan, -lash, -lat, -lantir, -lashtir* affikslerini yuridik ta'limda o'rganish bo'yicha mulohazalar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

- 8 **АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА**
Юрислингвистика и проведение лингвистической экспертизы проектов нормативно-правовых актов: некоторые теоретико-правовые вопросы
- 17 **СОДИКОВ АКМАЛ ШАВКАТ УГЛИ**
Информационное обеспечение нормотворчества: анализ правовых отношений и средств

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- 30 **ИСАНОВ ХОЛМУРОД РУЗИЕВИЧ**
Системы искусственного интеллекта как источник повышенной опасности: форс-мажорные обстоятельства

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

- 38 **ЖУМАНАЗАРОВА МАРЖОНА БОТИР КИЗИ**
Проблемы определения пределов допустимого вреда в состоянии крайней необходимости

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

- 51 **ХУДАЙБЕРГЕНОВ БАХРАМ КУАНЫШБАЕВИЧ, ХАБИБУЛЛАЕВ ДАЛЕРБЕК БАХТИЁР УГЛИ**
Расследование преступлений, связанных с захватом заложников: зарубежный опыт
- 51 **БАРАКАЕВ ЛАЗИЗЖОН ОТАКУЛОВИЧ**
Анализ проблем назначения и проведения экономических экспертиз
- 75 **МАМАДАЛИЕВ УТКИР АБДУГАФАРОВИЧ**
Возможности устранения процессуальных ошибок на этапе подготовки уголовного дела к судебному разбирательству

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

- 86 **КУДРАТОВ МАНУЧЕХР, НОРОВ ИЛЬХОМ ИБРОХИМОВИЧ**
Антикоррупционные меры в ряде стран Центральной Азии: сравнительный анализ
- 95 **МЕЛИЕВ ХУДОЁР ХУРРАМОВИЧ**
Значение технологии распределённого реестра данных (блокчейна) в предотвращении коррупции
- 102 **САФАРОВ ТЕМУР УКТАМОВИЧ**
Смешанный ведомственный контроль коррупции в государственных органах

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

- 114 **КАСИМОВ НОДИРЖОН СОДИКЖОНОВИЧ**
Анализ опыта некоторых зарубежных стран в виктимологической профилактике преступлений умышленного убийства

13.00.02 – ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ (ПО ОТРАСЛЯМ)

- 121 **ГУЛЯМОВА ГУЛЬНОРА ЯКУБОВНА**
Создание лексических пластов в юридической терминологии
- 129 **ЗИЯМУХАМЕДОВА ШАХНОЗА ТОЛКУНОВНА**
Размышления об изучении аффиксов *-lan*, *-lash*, *-lat*, *-lantir*, *-lashtir* в юридическом образовании на примере новой Конституции Узбекистана

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 8 **AKHMEDSHAEVA MAVLYUDA AKHATOVNA**
Legal linguistics and linguistic expertise of draft normative legal documents: some theoretical and legal issues
- 17 **SODIKOV AKMAL SHAVKAT UGLI**
Informational support for rulemaking: analysis of legal relations and means

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 30 **ISANOV KHOLMUROD RUZIYEVICH**
Artificial intelligence systems as a source of excessive risk: force majeure situation

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

- 38 **JUMANAZAROVA MARJONA BOTIR KIZI**
Problems of determining the limits of damage permitted in the case of extreme necessity

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

- 51 **KHUDAYBERGENOV BAKHRAM KUANISHBAEVICH, HABIBULLAYEV DALERBEK BAKHTIYOR UGLI**
Investigation of crimes related to hostage-taking: foreign experience
- 63 **BARAKAEV LAZIZJON OTAKULOVICH**
Analysis of problems related to appointment and conduct of economic expertise
- 75 **MAMADALIEV UTKIR ABDUGAFFAROVICH**
Opportunities for eliminating procedural errors during the preparatory stage of criminal case trials

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

- 86 **KUDRATOV MANUCHEHR, NOROV ILKHOM IBROKHIMOVICH**
Anti-corruption measures in several Central Asian countries: comparative analysis
- 95 **MELIEV KHUDOYOR KHURRAMOVICH**
The significance of distributed data register (blockchain) technology in preventing corruption
- 102 **SAFAROV TEMUR UKTAMOVICH**
Mixed departmental control of corruption in state bodies

12.00.15 – CRIMINOLOGY

- 114 **KASIMOV NODIRJON SODIKJONOVICH**
Analysis of the experience of some foreign countries in victimological prevention of premeditated killing

13.00.02 – THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION AND UPBRINGING (BY FIELDS)

- 121 **GULYAMOVA GULNORA YAKUBOVNA**
Creation of lexical layers in legal terminology
- 129 **ZIYAMUKHAMEDOVA SHAHNOZA TOLKUNOVNA**
Considerations on the study of the affixes *-lan*, *-lash*, *-lat*, *-lantir*, *-lashtir* used in the new Constitution of Uzbekistan in legal education

Kelib tushgan / Получено / Received: 10.12.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 28.01.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 17.02.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.1./BVYM3919

UDC: 343.148:33(045)(575.1)

IQTISODIY EKSPERTIZALARNI TAYINLASH VA O'TKAZISH BILAN BOG'LIQ MUAMMOLAR TAHLILI

Barakayev Lazizjon Otaqulovich,

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi
mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0000-0001-9556-4930

e-mail: proacademyresearch@yahoo.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada jinoyat sud ishlarini yuritishda iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish bilan bog'liq dolzarb muammolar va ularning yechimlari tahlil qilingan. Tadqiqotda iqtisodiy ekspertizalarning yagona tasnifi mavjud emasligi, ekspertiza tayinlashda subyektivizm muammosi, ekspertlarning yetarli tajriba va ko'nikmalarga hamda ekspertiza o'tkazish uchun zarur hujjatlarga ega emasligi, metodikalar mukammal ishlab chiqilmaganligi, ekspertlarning mustaqilligi masalasi, ekspertiza muddatlari va xulosalarning sifati kabi muhim masalalar ko'rib chiqilgan. Maqolada ushbu muammolarni bartaraf etish uchun qonunchilikni takomillashtirish, ekspertlarning malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, xalqaro tajribani o'rganish va qo'llash bo'yicha tavsiyalar berilgan. Shuningdek, ekspertiza xulosalarini baholash, raqamli dalillarni tekshirish, ekspertiza obyektlarini saqlash va ularning butligini ta'minlash masalalari ham tadqiq etilgan. Tadqiqot natijasida iqtisodiy ekspertizalarning barcha turlarini qamrab oluvchi yagona tasnifni ishlab chiqish va uni qonunchilikda mustahkamlash, ekspertiza tayinlashda mutaxassislar maslahatidan foydalanish, yosh mutaxassislar uchun majburiy vebinarlar va kurslar tashkil etish, tergovchi hamda surishtiruvchilarning iqtisodiy bilimlarini oshirish bo'yicha maxsus o'quv kurslarini tashkil etish, iqtisodiy ekspertizalarning barcha turlari bo'yicha batafsil uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish kabi amaliy tavsiyalar berilgan. Maqolada keltirilgan taklif va tavsiyalar iqtisodiy ekspertizalarning sifati va samaradorligini oshirishga, pirovardida esa iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish samaradorligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: sud-iqtisodiy ekspertiza, ekspert xulosasi, jinoyat protsessi, iqtisodiy jinoyatlar, ekspertiza metodikasi, ekspertlar malakasi, maxsus bilimlar, mutaxassis xulosasi, sud ekspertizasi muassasalari, raqamli dalillar

АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ НАЗНАЧЕНИЯ И ПРОВЕДЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ

Баракаев Лазизжон Отакулович,

самостоятельный соискатель

Правоохранительной академии

Республики Узбекистан

Аннотация. В данной статье проанализированы актуальные проблемы, связанные с назначением и проведением экономических экспертиз в уголовном судопроизводстве, а также рассмотрены пути их решения. В исследовании изучены такие вопросы, как отсутствие

единой классификации экономических экспертиз, проблема субъективизма при их назначении, недостаточный опыт и навыки экспертов, нехватка необходимых документов для проведения экспертизы, несовершенство методик, проблема независимости экспертов, сроки проведения экспертизы и качество заключений. В статье даны рекомендации по устранению этих проблем, включая совершенствование законодательства, повышение квалификации экспертов, внедрение современных технологий, изучение и применение международного опыта. Также рассмотрены вопросы оценки экспертных заключений, проверки цифровых доказательств, сохранения объектов экспертизы и обеспечения их целостности. В результате исследования предложены практические рекомендации, такие как разработка единой классификации экономических экспертиз и её законодательное закрепление, использование консультаций специалистов при назначении экспертизы, организация обязательных вебинаров и курсов для молодых специалистов, проведение специальных учебных курсов для следователей и дознавателей по повышению их экономических знаний, а также разработка детальных методических руководств по всем видам экономических экспертиз. Предложенные в статье рекомендации направлены на повышение качества и эффективности экономических экспертиз, что в конечном итоге будет способствовать повышению эффективности борьбы с экономическими преступлениями.

Ключевые слова: судебно-экономическая экспертиза, экспертное заключение, уголовный процесс, экономические преступления, методика экспертизы, квалификация экспертов, специальные знания, заключение специалиста, учреждения судебной экспертизы, цифровые доказательства

ANALYSIS OF PROBLEMS RELATED TO APPOINTMENT AND CONDUCT OF ECONOMIC EXPERTISE

Barakaev Lazizjon Otakulovich,

Independent researcher at the Law Enforcement
Academy of the Republic of Uzbekistan

Abstract. This article analyzes the current problems of appointing and conducting economic examinations in criminal proceedings and their solutions. The study examines important issues such as the lack of a unified classification of economic examinations, the problem of subjectivity in appointing examinations, insufficient experience and skills of experts, insufficient necessary documents for conducting examinations, imperfect methodologies, the issue of expert independence, examination timeframes, and the quality of conclusions. The article provides recommendations for improving legislation, enhancing expert qualifications, implementing modern technologies, studying, and applying international experience to address these problems. Issues of evaluating expert conclusions, verifying digital evidence, storing, and ensuring the safety of examination objects are also studied. Based on the research results, practical recommendations are given for developing and legislatively establishing a unified classification of all types of economic examinations, using specialist consultations when appointing examinations, organizing mandatory webinars and courses for young specialists, organizing special training courses to improve the economic knowledge of investigators and inquirers, and developing detailed methodological manuals for all types of economic examinations. The proposals and recommendations presented in the article serve to improve the quality and efficiency of economic examinations and, ultimately, to increase the effectiveness of combating economic crimes.

Keywords: forensic economic examination, expert conclusion, criminal procedure, economic crimes, examination methodology, expert qualification, special knowledge, expert opinion, forensic institutions, digital evidence

Kirish

Bizga ma'lumki, jinoyat sud ishlarini yuritishda iqtisodiy masalalardagi ishlar uchun ahamiyatli bo'lgan holatlarini aniqlash zaruriyati yuzaga kelganda va buni iqtisodiyot sohasidagi maxsus bilimlar asosida sud-ekspert tekshirishlarini o'tkazish va xulosa olish orqali amalga oshirish mumkin bo'lganda sud-iqtisodiy ekspertiza tayinlanadi. Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish jinoyat protsessida muhim o'rin egallaydi. Biroq amaliyotda mazkur sohaga oid bir qator muammolar yuzaga keladi. Quyida iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish bilan bog'liq asosiy muammolarni tahlil qilib chiqamiz.

Material va metodlar

Tadqiqot ishida qiyosiy-huquqiy va statistik tahlil, umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlari qo'llandi.

Tadqiqot natijalari

Birinchi navbatda, iqtisodiy ekspertizalarning yagona tasnifi mavjud emasligi muammosi e'tiborni tortadi. Z.I. Sagitdinovning fikricha, hozirgi kunda iqtisodiy ekspertizalarning umume'tirof etilgan yagona tasnifi mavjud emas, bu esa ekspertiza tayinlashda tipik xatolarga olib kelmoqda [1, 133–137-b.]. Bizningcha, mazkur holat huquqni qo'llash amaliyotida jiddiy qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Sababi surishtiruv va dastlabki tergov organlari hamda sudlar tomonidan jinoyat ishlari bo'yicha iqtisodiy ekspertizaning qaysi turini tayinlash borasida tushunmovchiliklar yuzaga kelmoqda. Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 17-yanvardagi PQ-4125-son qarori bilan Nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari tomonidan o'tkazilishiga ruxsat berilgan sud ekspertizalari turlarining ro'yxati tasdiqlangan bo'lib, unga ko'ra iqtisodiy ekspertiza guruhiga kiruvchi sud-soliq ekspertizasi, sud-buxgalteriya ekspertizasi, sud-moliya-kredit ekspertizasi, mehnat iqtisodiyoti sud ekspertizasi, sud-rejali-iqtisodiyot ekspertizasi, sud-iqtisodiy-statistik ekspertizasi, tashqi savdo faoliyatining sud-

iqtisodiy ekspertizasi kabi ekspertiza turlari belgilangan.

Biroq iqtisodiy ekspertizalarning barcha turlari va shakllarini qamrab olgan iqtisodiy ekspertizalarning tasnifi mavjud emas. Shu bois iqtisodiy ekspertizalarning barcha turlarini qamrab oluvchi yagona tasnifni ishlab chiqish va uni qonunchilikda mustahkamlab qo'yish maqsadga muvofiq.

R. Turimbetov, M. Kalandarova va N. Qurbonov kabi mualliflar ham mazkur fikrlarni qo'llab-quvvatlab, sud-iqtisodiy ekspertizaning turlarga bo'linishi iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlarning oldini olish va ularga qarshi kurashishda iqtisodiy bilimlardan o'z o'rnida samarali foydalanish, tergov hamda sud organlari xodimlarining iqtisodiy jinoyatlarni ochishga xizmat qilishini qayd etishgan [2, 103-b.]. Mazkur fikrlar ham ilgari surilgan g'oyalarni tasdiqlay oladi.

Ikkinchi muhim muammo sifatida ekspertiza tayinlashda mansabdor shaxslarning ekspertiza oldiga qo'yiladigan savollarni shakllantirishda subyektiv munosabatda bo'lishi va o'ziga foydali bo'lgan savollarni qo'yishga intilishini ko'rsatish mumkin. V.M. Abrosimova va boshqa bir guruh olimlarning qayd etishicha, bu omil ko'pincha taraflardan birining "zaif" pozitsiyada qolishiga olib keladi [3, 158-b.].

Fikrimizcha, mazkur masala haqiqatdan ham dolzarb hisoblanadi. Zero, ekspertiza tayinlashda tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organ mansabdor shaxsi, surishtiruvchi, tergovchi, prokuror hamda sud ekspert oldiga faqatgina bir taraf – ayblov yoki himoya tarafining manfaatlarini ifoda etuvchi savollarni qo'yishi jinoyat protsessi ishtirokchilarining huquqlari kafolati bo'lgan tortishuvchanlik prinsipiga, xususan, ishlar bo'yicha dalillarning har tomonlama, to'la va xolisona tekshirib chiqilishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bizningcha, ushbu muammoni hal qilish uchun ekspertiza tayinlashda mutaxassislarni jalb etish va ularning maslahatlaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Mutaxassislar vakolatli mansabdor shaxslarga savollar ro'yxatini to'g'ri shakllantirishga yordam berib, barcha taraflar teng sharoitda bo'lishini ta'minlashda ko'maklashishlari mumkin. Bu esa, o'z navbatida, sudyaga jinoyat ishi bo'yicha qonuniy, asosli va adolatli qaror qabul qilishga ko'maklashadi. Ayrim mualliflar ham sud-iqtisodiy ekspertizalarni iqtisodiyot sohasi bo'yicha maxsus bilimga ega bo'lgan, sud-iqtisodiy eksperti mutaxassisligi bo'yicha maxsus tayyorgarlikdan o'tgan shaxslar hamda iqtisodchi mutaxassisligi malakasiga ega bo'lgan shaxslarni ishga jalb etish lozimligini qayd etishgan [4, 123-b.].

Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazishdagi yana bir muammo ekspertlarning yetarli tajriba va ko'nikmalarga ega emasligida namoyon bo'ladi. E.F. Bikovanning ta'kidlashicha, ekspertlarning maxsus bilimlari va tajribasi yetarli bo'lmasligi ekspertiza tadqiqotlari jarayonida xatolarga yo'l qo'yilishiga olib keladi [5, 132–137-b.]. Ekspertlarning ushbu yo'nalishda yetarli tajriba va ko'nikmalarga ega emasligi, bir tomondan, sohaning nihoyatda keng bo'lishi bilan, boshqa tomondan esa iqtisodiy sohani tartibga soluvchi qonunchilik normalarini yaxshi bilmasliklaridan va amalga oshirilayotgan moliyaviy operatsiyalar hamda ularning oqibatlarini to'g'risida to'liq ma'lumotga ega emasliklaridan kelib chiqmoqda.

Fikrimizcha, ushbu muammoni hal qilish maqsadida yosh mutaxassislar uchun majburiy vebinarlar va kurslar tashkil etish zarur. Shu bilan birga, yosh mutaxassislarni ustozshogird an'anasi orqali mentorlarga birlashtirish amaliyotini yo'lga qo'yish lozim. Bu ularga ko'p yillik stajga ega ekspertlarning amaliyotidan kelib chiqib, o'z bilimlari bazasini kengaytirish imkonini beradi.

Shuningdek, ekspertlar muassasasi ichida yaxshi ko'rsatkichlarga ega bo'lgan ekspertlarni rag'batlantirish tizimini joriy etish ham maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish bilan bog'liq yana bir muhim mu-

ammo ekspertiza o'tkazish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar, hujjatlar va materiallarning yetarli darajada taqdim etilmasligi yoki yaroqsiz holda taqdim etilishidir. D.S. Golsev va D.A. Pimenovanning ta'kidlashicha, tergov amaliyoti tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'p hollarda ekspertiza uchun yuborilgan materiallar ularga qo'yiladigan talablarga javob bermaydi [6, 144–147-b.].

Bizningcha, bu muammoning asosiy sabablaridan biri tergovga qadar tekshiruvchini amalga oshiruvchi organ mansabdor shaxsi, surishtiruvchi, tergovchi, prokuror yoki sudyaning iqtisodiyot sohasida yetarli bilimga ega emasligidir. Iqtisodiy bilimlarga ega bo'lmagan huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimi uchun buxgalteriya hujjatlarini tahlil qilish va ulardan jinoyat alomatlarini aniqlash ancha murakkab vazifadir.

Xususan, S.K. Xalmuxamedova qayd etganidek, iqtisodiy ekspertiza keng qamrovli va to'liq o'tkazilishi uchun ekspert iqtisodiy ko'rsatkichlarni o'zida aks ettiruvchi tadqiqot obyektlari – manbalar bilan yetarli darajada ta'minlanishi muhim ahamiyatga ega.

Bizning fikrimizcha ham, iqtisodiy faoliyatni amalga oshiruvchi shaxslar sodir etilgan jinoyatlar bo'yicha amalga oshirilgan operatsiyalarni belgilangan tartibda hujjatlashtirishni amalga oshirmaydilar. Qo'pol qilib aytganda, ushbu soha vakillari o'zlari bilgan va muhim sanamagan holatlar bo'yicha hujjatlar rasmiylashtirishni lozim topmaydilar yoki "bo'laveradi" qabilida ishni bitiradilar. Biroq ish holatlarini aks ettiruvchi yoki tomonlar pozitsiyasini tasdiqlovchi manbalar mavjud emasligi ekspertning tadqiqoti doirasida tadqiqot predmetini aniqlashga qaratilgan ishlarni o'tkazish imkoniyatlarini cheklaydi.

Shuningdek, sud-tergov amaliyotida iqtisodiy ekspertiza tayinlashda tekshiruvni amalga oshiruvchi organlar tomonidan tad-birkorlik subyektlarining faoliyati yuzasidan o'tkazilgan tekshiruvlar natijasida iqtisodiy kamchiliklar aniqlanishi, ularga nisbatan

qo'shimcha soliqlar, moliyaviy jarimalar va sanksiyalar, yetkazilgan zararlar summasining hisoblanish tartibi, aniqlangan kamchiliklarning batafsil bayoni keltirilmasligi va o'tkazilgan tekshiruv davomida aniqlangan qonun buzilish holatlarini tasdiqlovchi hujjatlarning ekspertiza tadqiqoti uchun taqdim etilmaslik holatlari ham mavjud. Ish uchun ahamiyatli bo'lgan ma'lumotlarni o'zida aks ettirgan axborotlarning ekspert iltimosnomasiga asosan ekspertiza tayinlagan organ (shaxs) tomonidan taqdim etilmasligi yoki yetarli darajada taqdim etilmasligi, ekspert oldiga qo'yilgan masalalar yuzasidan qat'iy xulosa berish darajasini kamaytirishi yoki umuman tadqiqot o'tkazish imkonini bermasligi mumkin.

Jinoyat-protsessual kodeksining 175-, 182-moddalariga muvofiq, ekspertiza tayinlash to'g'risidagi qarorda tekshirish obyektlari, jumladan, ekspertizaga yuborilayotgan ashyoviy dalillar va boshqa obyektlar, ularning qachon, qayerda va qaysi holatda topilganligi va olinganligi, ekspert xulosasi aslanishi lozim bo'lgan ma'lumotlar, ekspert oldiga qo'yilgan savollar va boshqa ma'lumotlar ko'rsatiladi hamda qaror (ajrim) bilan birga tekshirish obyektlarini, zarur hollarda esa jinoyat ishini ham sud-ekspertiza muassasasiga yuboradi.

Shu sababli ham, jinoyat ishi doirasida iqtisodiy ekspertiza imkoniyatlaridan unumli foydalanish uchun sud-iqtisodiy ekspertiza tayinlagan organ (shaxs) tomonidan ekspertiza o'tkazish uchun ahamiyatga ega bo'lgan materiallar mas'uliyat bilan puxta va to'laqonli tayyorlanishi lozim.

Mazkur muammoni hal qilish uchun tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organing mansabdor shaxsi, surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sudyaning iqtisodiy bilimlarini oshirish bo'yicha maxsus o'quv kurslarini tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi, deb hisoblaymiz.

Shuningdek, iqtisodiy jinoyatlar bo'yicha ekspertiza tayinlashdan oldin mutaxassis ish-

tirokida hujjatlarni dastlabki tekshiruvdan o'tkazish amaliyotini joriy etish ham mazkur muammoning oldini olishga xizmat qilishi mumkin.

Sohaga oid yana bir muhim muammo iqtisodiy ekspertizalarni o'tkazish metodikalarining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi bilan bog'liqdir. L.P. Klimovichning fikricha, sud-ekspertiza muassasalarida namunaviy va yagona standartlashtirilgan metodikalarning, yagona normativ-huquqiy bazaning mavjud emasligi iqtisodiy ekspertizalar o'tkazishning amaldagi normativ asoslarining mukammal emasligidan dalolat beradi [7, 120-b.].

Bu muammo iqtisodiyot sohasidagi bilimlarning juda keng qamrovli ekanligi, ushbu sohadagi munosabatlarni tartibga soluvchi qonunchilik hujjatlarining nihoyatda ko'p ekanligi bilan izohlanadi. Chunki iqtisodiy sohadagi jinoyatlarning sodir etilishida tobora yangi mexanizmlarning qo'llanishi barcha masalalarni hal etish tartibini belgilovchi yagona uslubiyot yaratish imkoniyatini cheklab qo'ymoqda. Bu esa yangi vujudga kelgan iqtisodiy jinoyatlar bo'yicha zarur bilim va tajribalarni to'plashga ham, yagona uslubiyot ishlab chiqishga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, ekspertiza oldiga qo'yilgan masalalar yuzasidan o'tkazilayotgan tadqiqot jarayonida masalaning yechimi iqtisodiy bilimlar bilan bir qatorda, huquqiy masalalarning hal etilishi yoki iqtisodiy sohadan tashqari mutaxassislarning maxsus bilimlari qo'llanishini taqozo etuvchi savollarning hal etilishiga bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday holatlar esa kompleks tadqiqotlarni o'tkazishni talab qiladi.

Bundan tashqari, iqtisodiy ekspertizalarni avtomatlashtirilgan tarzda o'tkazishni yo'lga qo'yish imkoni yo'q. Aniqroq aytganda, mazkur tadqiqot turini o'tkazishda ekspert oldiga qo'yilgan masalalar laboratoriyada maxsus uskunalar yoki ishlab chiqilgan dasturlar yordamida aniqlanadigan ko'rsatkichlar bilan hal etilmaydi. Balki ekspert ish holatlari, tadqiqot obyektlari va ekspert oldiga qo'yilgan

masalani tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlar talablarini o'rgangan holda, ishning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olib tadqiqot o'tkazadi. So'ngra ekspert o'zining ichki ishonchi va ekspertlik faoliyatining asosiy prinsiplariga tayangan holda iqtisodiy baho natijasini shakllantiradi. Bu esa, o'z navbatida, ekspert tomonidan o'tkaziladigan har bir iqtisodiy ekspertizaning ilmiy va uslubiy jihatdan alohida tadqiqot sifatida o'rganishni talab qiladi.

Bizningcha, bu muammoni hal qilish uchun iqtisodiy ekspertizalarning barcha turlari bo'yicha batafsil uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish zarur. Bu qo'llanmalarda ekspertiza obyektlari, ularni tekshirish usullari, xulosa tuzish tartibi kabi masalalar batafsil yoritilishi maqsadga muvofiq.

Shuningdek, iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazishda ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish, tadqiqotlar o'tkazishda yangi innovatsion usullarni ishlab chiqish va joriy etish ham muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish bilan bog'liq yana bir muammo – ekspertlarning mustaqilligi masalasi. A.A. Savitskiyning qayd etishicha, ayrim hollarda ekspertlar tergov organlari yoki sudlarning ta'siriga tushib qolmoqda, bu esa ularning xolisligiga putur yetkazmoqda [8, 493-b.].

Bizningcha, bu muammoni hal qilish uchun ekspertlarning mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan qonunchilik normalarini yanada takomillashtirish, xususan, ekspertning huquq va majburiyatlarini, uning faoliyatiga aralashganlik uchun javobgarlikni aniq belgilab qo'yish kerak.

Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish jarayonida yuzaga keladigan yana bir muhim muammo ekspertiza o'tkazish muddatlari bilan bog'liqdir. E.V. Pecheritsa va M.A. Grigorenkoning ta'kidlashicha, ekspertiza o'tkazish muddatlari ko'pincha asossiz ravishda cho'zilib ketadi, bu esa jinoyat ishlarini tergov qilish va sudga ko'rib chiqish muddatlarining buzilishiga olib keladi

[9, 87-b.]. Haqiqatdan ham, bu muammoning asosiy sabablaridan biri davlat sud-ekspert muassasalarining ish yuklamasi yuqoriligidir. Ayniqsa, murakkab iqtisodiy ekspertizalarni o'tkazish uchun ko'p vaqt talab etiladi. Bundan tashqari, ekspertiza uchun zarur hujjatlar va materiallarning o'z vaqtida taqdim etilmasligi ham muddatlarning cho'zilishiga sabab bo'lmoqda.

Ushbu muammoni hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- davlat sud-ekspertiza muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash;

- malakali ekspertlar sonini ko'paytirish, ularning malakasini muntazam oshirib borish;

- ekspertiza tayinlash tartibini takomillashtirish, zarur hujjatlar va materiallarni o'z vaqtida taqdim etish bo'yicha tergovchi va surishtiruvchilarning mas'uliyatini oshirish;

- iqtisodiy ekspertizalarning ayrim turlarini o'tkazish uchun xususiy ekspert tashkilotlarini jalb etish amaliyotini kengaytirish.

Jinoyat-protsessual kodeksi 329-moddasining ikkinchi qismiga asosan, tergovga qadar tekshiruv bosqichida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan tergov va protsessual harakatlar belgilangan bo'lib, mazkur bosqichda ekspertiza tayinlash va o'tkazish ham mumkin.

Shuni ham qayd etish kerakki, jinoyat-protsessual qonunchilikda tergovga qadar tekshiruv muddatlarining qisqa ekanligi ushbu bosqichda ekspertiza imkoniyatlaridan foydalanishni cheklab qo'ymoqda.

Tadqiqotchi B. Mo'minov ham jinoyat ishini qo'zg'atish bosqichida iqtisodiy ekspertizalar tayinlanishi mumkin ekanligini, biroq iqtisodiy ekspertizalar o'tkazish uchun katta hajmdagi materiallar va uzoq muddat talab qilinishi sababli amaliyotda tergovga qadar tekshiruv bosqichida ular kamdan kam hollarda tayinlanishini qayd etgan [10, 14-b.].

Shunga ko'ra, tergovga qadar tekshiruv bosqichida maxsus iqtisodiy bilimlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida ushbu bosqichda ham mutaxassisning fikrini olish tartibini belgilab qo'yish maqsadga muvofiqdir. B. Mo'minov ham mazkur takliflarni qo'llab-quvvatlab, tergovga qadar tekshiruv o'tkazish jarayonida mutaxassis xulosasini olishni belgilash, iqtisodiy jinoyatlar bo'yicha xabarlarini to'liq va xolisona ko'rib chiqish hamda ko'rib chiqish muddatlarini qisqartirish imkonini yaratishini ta'kidlaydi. Ayblanuvchi va himoyachiga ham mutaxassis xulosasini tergov hamda sudga taqdim qilish huquqi berilishi keyinchalik tergov va sud jarayonida xulosa bergan mutaxassisni so'roq qilish orqali tekshirish, ya'ni JPK 25-moddasida belgilangan sudda ishlarni yuritishda tortishuv prinsipini ta'minlash imkonini beradi [11, 81–83-b.].

Tadqiqot natijalari tahlili

Mutaxassis fikrini olish tergovga qadar tekshiruv va tergovning ilk bosqichlarida jinoyat haqida ariza, xabar va boshqa ma'lumotlarni ko'rib chiqish muddatining qat'iy chegaralanganligi qisqa muddatlarda qaror qabul qilish imkonini beradi.

Yana bir dolzarb muammo iqtisodiy ekspertiza xulosalarining sifati masalasidir. V.N. Chayka va T.K. Antonovanning fikricha, ayrim hollarda ekspert xulosalari yetarlicha asoslanmagan, to'liq va obyektiv bo'lmaydi [12, 65–69-b.].

Bizningcha, bu muammoning asosiy sabablari quyidagilarda aks etadi:

- ekspertlarning ayrim hollarda yetarli malakaga ega emasligi;
- ekspertiza o'tkazish metodikalarining takomillashmaganligi;
- ekspert oldiga qo'yilgan savollarning noaniq va noto'g'ri shakllantirilganligi;
- ekspertiza uchun taqdim etilgan materiallarning to'liq emasligi.

Fikrimizcha, ushbu muammoni hal qilish uchun quyidagi choralarni ko'rish maqsadga muvofiq:

– ekspertlarning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish, ularni muntazam ravishda attestatsiyadan o'tkazib turish;

– iqtisodiy ekspertizalar o'tkazish metodikalarini takomillashtirish, yangi innovatsion usullarni joriy etish;

– ekspertiza tayinlashda mutaxassislarining maslahatlaridan foydalanish, savollarni to'g'ri shakllantirishga e'tibor qaratish;

– ekspertiza uchun zarur materiallarni to'liq to'plash va taqdim etish bo'yicha tergovchi va surishtiruvchilarning mas'uliyatini oshirish.

Yuqorida keltirilgan muammolar va ularni hal qilish yo'llari iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq bu sohadagi islohotlar kompleks ravishda, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim.

Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish bilan bog'liq yana bir dolzarb masala ekspertiza xulosalarini baholash muammosidir. Xususan, A.A. Savitskiyning fikricha, ko'pincha tergovchi va sudyalalar ekspert xulosasini to'g'ridan to'g'ri isbot qilingan dalil sifatida qabul qiladilar hamda uni tanqidiy baholamaydilar [13, 495-b.].

Bizningcha, mazkur fikrga to'liq qo'shilib bo'lmaydi. Chunki amaliyotda tergovchi va sudyalalar tomonidan ekspert xulosalarini sinchkovlik bilan o'rganish hollari ham uchraydi. Biroq shuni tan olish kerakki, iqtisodiy ekspertiza xulosalarini baholashda huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlari va sudyalalar ba'zan qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Buning asosiy sababi ularning ko'pchiligi iqtisodiyot sohasida chuqur bilimga ega emasligidir.

Bu holat jinoyat protsessiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, ayrim hollarda asossiz yoki noto'g'ri ekspert xulosalari asosida ayblov xulosalari tuziladi yoki hukmlar chiqariladi, ekspert xulosasidagi kamchiliklar o'z vaqtida aniqlanmasligi takroriy yoki qo'shimcha ekspertizalar tayinlanishiga olib keladi.

Shuningdek, ekspert xulosasini to'g'ri talqin qila olmaslik oqibatida aybsiz shaxslarni jinoiy javobgarlikka tortish holatlari ham uchrab turadi. Bu muammoni hal qilish uchun quyidagi choralarni ko'rish lozim:

- tergovchi, surishtiruvchi va sudyalarning iqtisodiy bilimlarini oshirish bo'yicha maxsus o'quv kurslarini tashkil etish;
- ekspert xulosalarini baholash bo'yicha batafsil uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish;
- murakkab iqtisodiy ekspertiza xulosalarini baholashda mutaxassislarning yordamidan foydalanish amaliyotini keng joriy etish;
- ekspert xulosalarini baholash natijalari bo'yicha tergovchi va sudyalarning asoslantirilgan qarorlar qabul qilishlarini ta'minlash.

Shuningdek, Jinoyat-protsessual kodeksi 187-moddasining ikkinchi qismida ekspert xulosasining vakolatli mansabdor shaxslar (surishtiruvchi, tergovchi, prokuror, sud) uchun muqarrar daliliy kuchga ega emasligi hamda ularning xulosaga qo'shilish yoki qo'shilmaslik masalasini hal qilishlari belgilab qo'yilgan. Ya'ni ekspertning xulosasi dalil manbasi bo'lsa-da, surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sud uchun majburiy hisobga olinadigan dalil hisoblanmaydi. Shu bilan birga, ekspert xulosasini baholashda tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organing mansabdor shaxsi, surishtiruvchi, tergovchi yoki sud ishdagi to'plangan dalillar bilan birga, uning ilmiy asoslanganligi va ekspertiza o'tkazish uchun belgilangan barcha protsessual qoidalarga rioya etilganligi nuqtayi nazaridan kelib chiqib baho beradilar. Bunda ekspert xulosasi ilmiy asoslanganlik va ekspertiza o'tkazish uchun belgilangan barcha protsessual qoidalarga rioya etilganlik bo'yicha baholanadi.

A.A. Zulfuqorov ham ekspert xulosasi ish bo'yicha eng muhim dalillardan biri hisoblanishini hamda surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sudya tomonidan hamma dalillar kabi baholanishini ta'kidlab o'tgan [14, 115-122-b.]. G. Nabiyev ekspert xulosasini baholashda Jinoyat-protsessual kodeksi-

ning 187-moddasida ko'rsatilgan rasmiy qoidalarini hisobga olish lozimligini ta'kidlaydi [15, 190-b.]. Mazkur muallifning fikrlari bilan kelishgan holda aytish mumkinki, ushbu normada ekspert xulosasini baholash subyektlari hamda ularni baholashda hisobga olinadigan holatlar belgilangan. Ushbu baholash mezonlari ekspert xulosasining maqbulligini aniqlashda hamda ish bo'yicha protsessual qaror qabul qilishda muhim ahamiyatga ega.

Sohaga oid yana bir muhim masala iqtisodiy ekspertizalar o'tkazishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish muammosidir. Y.R. Rossinskaya va Y.I. Galyashina ta'kidlaganidek, hozirgi kunda ko'pgina iqtisodiy jinoyatlar kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda sodir etilmoqda, bu esa ekspertlardan yangi bilim va ko'nikmalarni talab qilmoqda [16, 134-b.]. Mazkur fikrlar bilan to'liq kelishish mumkin. Haqiqatan ham, raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan iqtisodiy jinoyatlarning yangi turlari paydo bo'lmoqda. Masalan, kriptovalyutalar bilan bog'liq firibgarliklar, kiber hujumlar orqali bank hisobraqamlaridan pul o'g'irlash kabi jinoyatlar. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiy ekspertizalarni o'tkazishda yangi yondashuvlarni talab qilmoqda.

Biroq amaliyotda ko'pgina ekspertlar zamonaviy texnologiyalar bilan bog'liq iqtisodiy jinoyatlarni tekshirishga tayyor emaslar. Bu holat ayrim murakkab iqtisodiy jinoyatlar to'liq fosh etilmay qolishiga, ekspertiza mudatlari asossiz ravishda cho'zilib ketishiga, noto'g'ri yoki asossiz ekspert xulosalari tuzilishiga sabab bo'ladi. Bizningcha, mazkur muammolarni hal qilish uchun quyidagi choralarni ko'rish zarur:

- ekspertlarni zamonaviy axborot texnologiyalari bo'yicha muntazam ravishda o'qitib borish;
- sud-ekspertiza muassasalarini zamonaviy kompyuter texnikasi va dasturiy ta'minot bilan jihozlash;
- raqamli dalillarni tekshirish bo'yicha yangi metodikalar ishlab chiqish;

– zarur hollarda IT sohasi mutaxassislarini ekspertizaga jalb qilish amaliyotini kengaytirish.

Yuqorida keltirilgan fikr-mulohazalar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish jarayonida hali ham qator muammolar mavjud. Bu muammolarni hal qilish uchun kompleks chora-tadbirlar ko'rish, qonunchilikni takomillashtirish, ekspertlarning malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish talab etiladi. Faqat shundagina iqtisodiy ekspertizalar jinoyat protsessida o'zining muhim rolini to'liq bajara oladi.

Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish jarayonidagi yana bir muhim muammo ekspertiza obyektlarini saqlash va ularning butligini ta'minlash bilan bog'liq.

Ushbu masalada V.M. Abrosimova va boshqa bir guruh olimlarning qayd etishi-cha, ayrim hollarda ekspertiza obyektlari yo'qolishi yoki shikastlanishi holatlari uchrab turadi, bu esa takroriy ekspertiza o'tkazish imkoniyatini cheklab qo'yadi.

Mazkur fikrga qisman qo'shilish mumkin. Haqiqatan ham, amaliyotda ekspertiza obyektlarini saqlash va ularning butligini ta'minlash bilan bog'liq muammolar uchrab turibdi. Biroq, bizningcha, mualliflar bu muammoning jiddiyligini biroz bo'rttirib ko'rsatganlar. Chunki ko'pgina hollarda ekspertiza obyektlari tegishli tartibda saqlanadi va ularning butligi ta'minlanadi.

Shunga qaramay, bu masala jinoyat protsessiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, ayrim hollarda takroriy ekspertiza o'tkazish imkoniyati yo'qolmoqda, bu esa ishning to'liq va har tomonlama tekshirilishiga to'sqinlik qiladi. Ekspertiza obyektlarining yo'qolishi yoki shikastlanishi noto'g'ri xulosalar chiqarilishiga olib keladi. Ayrim hollarda esa jinoyat ishi to'xtatilishiga yoki oqlov hukmi chiqarilishiga sabab bo'ladi. Bizningcha, bu muammoni hal qilish uchun quyidagi choralarni ko'rish maqsadga muvofiq:

– ekspertiza obyektlarini saqlash va ularning butligini ta'minlash bo'yicha aniq tartib-qoidalarni ishlab chiqish va qonunchilikda mustahkamlab qo'yish;

– sud-ekspert muassasalarini maxsus saqlash xonalari bilan ta'minlash, zamonaviy himoya vositalarini joriy etish;

– ekspertiza obyektlarini saqlash uchun mas'ul shaxslarning javobgarligini kuchaytirish;

– elektron shakldagi ekspertiza obyektlarini saqlash uchun maxsus axborot tizimlarini joriy etish.

Iqtisodiy ekspertizalarni o'tkazish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni olish masalasida ham amaliyotda turlicha muammolar uchrab turadi. E.F. Bikovanning ta'kidlashicha, ko'pincha ekspertlar zarur ma'lumotlarni olishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu esa ekspertiza sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Fikrimizcha, mazkur fikrga to'liq qo'shilib bo'lmaydi. Chunki amaldagi qonunchilik ekspertlarga zarur ma'lumotlarni so'rab olish huquqini beradi. Biroq shuni tan olish kerakki, ayrim hollarda bu jarayon ancha murakkab kechmoqda. Buning asosiy sabablari quyidagilar:

– ayrim tashkilotlar tijorat siri bahonasi-da ma'lumotlarni taqdim etishdan bosh tortmoqda;

– ba'zi hollarda esa ma'lumotlar o'z vaqtida taqdim etilmayapti;

– taqdim etilgan ma'lumotlar to'liq yoki aniq bo'lmayapti.

Bu holat ekspertiza muddatlari asossiz ravishda cho'zilib ketishiga, ayrim hollarda ekspert xulosalari to'liq va asosli bo'lmasligiga, ba'zan esa ekspertiza umuman o'tkazilmay qolishiga sabab bo'lishi mumkin. Bizningcha, bu muammoni hal qilish uchun quyidagi choralarni ko'rish lozim:

– ekspertlarning zarur ma'lumotlarni olish huquqini yanada kengaytirish va bu huquqni qonunchilikda aniq mustahkamlab qo'yish;

– ma'lumotlarni taqdim etmaganlik yoki o'z vaqtida taqdim etmaganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish;

– davlat organlari o'rtasida ma'lumot almashinuvi tizimini takomillashtirish;

– ekspertlar uchun yagona ma'lumotlar bazasini yaratish lozim.

Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish jarayonidagi yana bir muhim masala ekspertiza natijalarining ishonchliligi va obyektivligi masalasidir. L.P. Klimovichning fikricha, ayrim hollarda ekspert xulosalari subyektiv xarakterga ega bo'lib, yetarlicha asoslanmagan bo'ladi.

Mazkur qarashga qisman qo'shilish mumkin. Haqiqatan ham, amaliyotda ekspertiza natijalarining ishonchliligi va obyektivligi bilan bog'liq muammolar uchrab turadi. Biroq, bizningcha, bu muammoni umumlashtirib, barcha ekspertiza natijalariga nisbatan qo'llash noto'g'ri bo'lar edi. Ko'pgina hollarda ekspertlar o'z vazifalarini vijdonan va professional darajada bajaradilar.

Shunga qaramay, ekspertiza natijalarining ishonchliligi va obyektivligi masalasi jinoyat protsessiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, noto'g'ri yoki asossiz ekspert xulosalari asosida ayblov xulosalari tuzilishi yoki hukmlar chiqarilishi, o'z navbatida, fuqarolarning huquq va erkinliklari buzilishiga, adolatsiz qarorlar qabul qilinishiga olib kelishi mumkin.

Bizningcha, mazkur muammoni hal qilish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Birinchidan, ekspertlarning malakasini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Buning uchun muntazam ravishda o'quv kurslari, seminar va treninglar tashkil etish, ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchidan, ekspertiza metodikalarini takomillashtirish, ularni zamonaviy talablarga moslashtirish zarur. Bu borada ilmiy-tadqiqot ishlarini kuchaytirish, yangi innovatsion usullarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish lozim.

Uchinchidan, ekspertlarning mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish kerak. Jumladan, ekspertning faoliyatiga noqonuniy aralash-

ganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish, ekspertning huquq va majburiyatlarini yanada aniqlashtirish lozim.

To'rtinchidan, ekspertiza natijalarini tekshirish va baholash mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Buning uchun ekspert xulosalarini baholash mezonlarini ishlab chiqish, zarur hollarda takroriy yoki qo'shimcha ekspertizalar tayinlash amaliyotini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Boshqa bir dolzarb masala iqtisodiy ekspertizalar o'tkazishda xalqaro tajribani qo'llash bilan bog'liq. Y.R. Rossinskaya va Y.I. Galyashinaning ta'kidlashicha, ayrim hollarda iqtisodiy ekspertizalarni o'tkazishda xalqaro standartlar va ilg'or xorijiy tajriba yetarlicha qo'llanmaydi.

Xulosalar

Globalashuv va iqtisodiy integratsiya sharoitida, haqiqatan ham, xalqaro standartlarni qo'llash, ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu nafaqat ekspertiza sifatini oshirishga, balki xalqaro hamkorlikni kuchaytirishga ham xizmat qiladi. Bizningcha, bu yo'nalishda quyidagi ishlarni amalga oshirish lozim:

– iqtisodiy ekspertizalar sohasidagi xalqaro standartlarni o'rganish va ularni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish zarur. Bu jarayonda, albatta, milliy xususiyatlar va amaliyot inobatga olinishi kerak;

– xorijiy davlatlarning iqtisodiy ekspertizalar o'tkazish bo'yicha ilg'or tajribasini o'rganish va qo'llash lozim. Buning uchun xalqaro konferensiyalar, seminarlar o'tkazish, xorijiy ekspertlar bilan tajriba almashinuvini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq;

– iqtisodiy ekspertizalar sohasida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, xorijiy ekspertlar va ekspertiza muassasalari bilan o'zaro aloqalarni rivojlantirish kerak. Bu, ayniqsa, transmilliy iqtisodiy jinoyatlarni tergov qilishda muhim ahamiyat kasb etadi;

– ekspertlarni xorijiy tillarni, xususan ingliz tilini o'rganishga rag'batlantirish lozim. Bu ularga xalqaro tajribani o'rganish, xorijiy

hamkasblar bilan muloqot qilish imkoniyatini beradi.

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish jarayonidagi muammolarning tahlili shuni ko'rsatadiki, bu sohada hal qilinishi lozim bo'lgan bir qator dolzarb masalalar mavjud:

1. Iqtisodiy ekspertizalarning yagona tasnifi mavjud emasligi muammosiga e'tibor qaratish zarur. Bu holat amaliyotda jiddiy qiyinchiliklar tug'dirmoqda. Iqtisodiy ekspertizalarning barcha turlarini qamrab oluvchi yagona tasnifni ishlab chiqish va uni qonunchilikda mustahkamlab qo'yish maqsadga muvofiq.

2. *Ekspertiza tayinlashda taraflarning subyektivizmi va o'ziga foydali bo'lgan savollarni qo'yishga intilishi muammosi.* Bu muammoni hal qilish uchun ekspertiza tayinlashda mutaxassislarining maslahatlaridan foydalanish taklif etiladi.

3. *Ekspertlarning yetarli tajriba va ko'nikmalarga ega emasligi muammosi.* Bu muammoni hal qilish uchun yosh mutaxassislar uchun majburiy vebinarlar va kurslar tashkil etish, ekspertlarni rag'batlantirish tizimini joriy etish taklif etiladi.

4. *Ekspertiza o'tkazish uchun zarur bo'lgan hujjatlar va materiallarning yetarli emasligi yoki sifatsizligi muammosi.* Bu muammoni hal qilish uchun tergovchi va surishtiruvchilarning iqtisodiy bilimlarini oshirish bo'yicha maxsus o'quv kurslarini tashkil etish taklif etiladi.

5. *Iqtisodiy ekspertizalarni o'tkazish metodikalarining yetarli darajada ishlab chiqilganligi muammosi.* Bu muammoni hal qilish uchun iqtisodiy ekspertizalarning barcha turlari bo'yicha batafsil uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish zarur.

6. *Ekspertlarning mustaqilligi masalasi* muhim ahamiyatga ega. Bu muammoni hal qilish uchun ekspertlarning mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan qonunchilik normalarini yanada takomillashtirish lozim.

7. *Ekspertiza o'tkazish muddatlari bilan bog'liq muammolar.* Bu muammoni hal qilish uchun davlat sud-ekspertiza muassasalari-

ning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, malakali ekspertlar sonini ko'paytirish, ekspertiza tayinlash tartibini takomillashtirish taklif etiladi.

8. *Iqtisodiy ekspertizalar xulosalarining sifati masalasi.* Bu muammoni hal qilish uchun ekspertlarning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish, ekspertiza metodikalarni takomillashtirish, ekspertiza uchun zarur materiallarni to'liq to'plash va taqdim etish bo'yicha choralar ko'rish lozim.

9. *Ekspertiza xulosalarini baholash muammosi.* Bu muammoni hal qilish uchun tergovchi, surishtiruvchi va sudyalarning iqtisodiy bilimlarini oshirish, ekspert xulosalarini baholash bo'yicha batafsil uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish taklif etiladi.

10. *Iqtisodiy ekspertizalar o'tkazishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish muammosi.* Bu muammoni hal qilish uchun ekspertlarni zamonaviy axborot texnologiyalari bo'yicha o'qitish, sud-ekspertiza muassasalarini zamonaviy texnika bilan jihozlash, raqamli dalillarni tekshirish bo'yicha yangi metodikalar ishlab chiqish lozim.

11. *Ekspertiza obyektlarini saqlash va ularning butligini ta'minlash muammosi.* Bu muammoni hal qilish uchun aniq tartib-qoidalarni ishlab chiqish, maxsus saqlash xonalarini tashkil etish, mas'ul shaxslarning javobgarligini kuchaytirish taklif etiladi.

12. *Iqtisodiy ekspertizalar sohasida xalqaro tajribani qo'llash muammosi.* Bu muammoni hal qilish uchun xalqaro standartlarni o'rganish va qo'llash, xorijiy tajribani o'rganish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish lozim.

Yuqorida sanab o'tilgan muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv, qonunchilikni takomillashtirish, ekspertlarning malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish talab etiladi. Bu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi iqtisodiy ekspertizalarning sifati va samaradorligini oshirishga, pirovardida esa iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Sagitdinova Z.I. Sudebno-ekonomicheskaya ekspertiza: aktual'nyye problemy i puti ikh resheniya [Forensic economic examination: current problems and solutions]. *The Rule of Law: Theory and Practice*, 2018, vol. 4, pp. 133–137.
2. Turimbetov R., Kalandarova M., Qurbonov N. Sud ekspertizasi: savollarni shakllantirishning muhim jihatlari [Important aspects of forming forensic examination questions]. Tashkent, 2021, p. 103.
3. Abrosimova V.M., Drozdov M.S. and Pecheritsa E.V. 'Aktual'nye problemy naznacheniya i provedeniya sudebno-ekonomicheskoy ekspertizy' [Actual problems of appointment and conducting forensic economic examination]. 2022, pp. 1583–1589.
4. Uzakov U. et al. Sud-ekspertizasi xulosasining xolisligi, ilmiy asoslanganligi va qonuniyligi [Objectivity, scientific validity and legality of forensic examination conclusion]. Tashkent, RSEM Publ., 2022, p. 384.
5. Bykova E.F. Problemy i puti ikh resheniya pri naznachenii sudebno-ekonomicheskoy ekspertizy v ugolovnom sudoproizvodstve [Problems and solutions in appointing forensic economic examination in criminal proceedings]. 2018, no. 4, pp. 133–137.
6. Goltsev D.S., Pimenova D.A. Problemy naznacheniya i proizvodstva sudebnykh ekonomicheskikh ekspertiz [Problems of appointment and production of forensic economic examinations]. *Herald of Economic Security*, 2021, vol. 3, pp. 144–147.
7. Klimovich L.P. Nauchnye osnovy sovremennoy sudebnoy ekonomicheskoy ekspertizy [Scientific foundations of modern forensic economic examination]. Moscow, 2015, p. 120.
8. Savitskiy A.A. Oshibki pri proizvodstve sudebnykh ekonomicheskikh ekspertiz [Errors in production of forensic economic examinations]. E.R. Rossinskaya (Ed.). Moscow, Prospekt Publ., 2016, pp. 493.
9. Pecheritsa E.V., Grigorenko M.A. Sudebnaya ekonomicheskaya ekspertiza [Forensic economic examination]. St. Petersburg, 2019, p. 87.
10. Muminov B. Sudga qadar ish yurituvda maxsus iqtisodiy bilimlardan foydalanishni takomillashtirish [Improving the use of special economic knowledge in pre-trial proceedings]. Tashkent, 2018, p. 14.
11. Muminov B. Mutaxassis xulosasining daliliy ahamiyati [Evidentiary value of expert conclusion], *Analysis of Uzbek Legislation*, 2017, vol. 1, pp. 81–83.
12. Antonova T.K., Chayka V.N. Pravovye problemy, porozhdayemye vsledstviye zakonodatel'nogo neuregulirovaniya [Legal problems arising from legislative non-regulation]. *Law, Safety, Emergencies*, 2020, vol. 4 (49), pp. 65–69.
13. Savitskiy A.A. Oshibki pri proizvodstve sudebnykh ekonomicheskikh ekspertiz [Errors in production of forensic economic examinations]. E.R. Rossinskaya (Ed.). Moscow, Prospekt Publ., 2016, pp. 495.
14. Zulfiqorov A. The legal nature of the evaluation of forensic reports. *Journal of Fundamental Studies*, 2023, vol. 1 (1), pp. 115–122.
15. Nabiev G. Ways of development of forensic expertise in criminal proceedings. *Society and Innovation*, 2023, vol. 4 (8), pp. 189–195.
16. Rossinskaya E.R., Galyashina E.I. Nastol'naya kniga sud'i. Sudebnaya ekspertiza [Judge's handbook. Forensic examination]. Moscow, Prospekt Publ., 2016, p. 134.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 1-SON

VOLUME 5 / ISSUE 1 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.1.